

snješka knežević

zagrebačka zelena potkova

snješka Knežević je u omašnoj knjizi od preko 600 stranica prikazala genezu sedam arhitektonsko-parkovnih trgova nazvanih Zelenom potkovom, svojevrsnim prstenom, koji između povijesnih prometnica Petrinjske ulice i Savske ceste uokviruje Donji grad. Tom najizrazajnijem svjedoku kulture utemeljiteljskog doba, koje se u nas poklapa s nagodbenim, doista se moralo dati toliko knjižnog prostora da u nj stane golema urbanističko-arhitektonska građa što ju je autorica skupila da je kritički preispita i valorizira kao povijesni i estetski dokument historizma i secesije, u protjecanju vremena i modernog funkcionalizma.

Četiri su početne godine upisane u ideju i realizaciju Potkove: 1826. određeno je zemljište (današnji Zrinski trg) za stočno sajmište; 1856. (-1859.) izgrađena je Opća bolnica (danas Rektorat Sveučilišta na Trgu Maršala Tita); 1855. prva je regulatorna osnova za proširivanje i poljepšavanje grada Zagreba mjernički isrcitala teren za racionalni urbani obrazac rastera po kojemu se ima ravnati širenje novoga grada do željezničke pruge; 1888. druga regulatorna

osnova utvrđuje okvir Potkove. To su ishodišni datummi za definiranje ne baš cjelovitog uglatog oblika potkove, prije bi se reklo meandra upisanog u klasicističku ortogonalnu matricu s osnim rasporedom javnih zgrada, svakako originalne transpozicije tada moderne ideje ringova u europskim regulatornim osnovama. Dalje je u linearnom praćenju vremena situacija prikazana zaključno s 1994. godinom.

Više se autora novijeg datuma spotaklo o Potkovu barem skicom za razradu teme s više ili manje uspješne verifikacije, ali je nitko dosad, sve do ove knjige, nije tako temeljito prohodao u prostoru i vremenu, u arhivima i javnim glasilima, gdje ništa nije preskočeno, propušteno, ni ulice što spajaju trgove, ni kanali, nogostupi i plinovodi, ni cvijeće i drveće, kipovi i vodometi, ni svi ostaci prošlosti, pa je zabilježena i svaka forinta izdana iz gradske blagajne.

Jezik, stil i sadržaj obilja novinskih vijesti kao glasa građanstva, izvještaja sa sjednica gradskih vlasti i drugih suvremenih dokumenata što su citirani u tekstu kao i u opširnim bilješkama, pridonose cjelokupnom dojmu o realnostima zbivanja, oscilacijama uku-

sa i potreba, s više retoričkog žara ali ciljanog interesa u strukovnoj publicistici sve do danas. Riječ prati bogata slikovna dokumentacija, izvedeni i neizvedeni planovi i mogući sadržaji, dokumentarna fotografija, portreti stvaratelja i sudionika te katalog kuća s promjenama originalnih nacрта.

Autorica je metodom dekompozicije cjeline na pojedinim dionicama pokazala da nije bilo unaprijed stvorena plana, da su se prilagođivali planovi novim zahtjevima, mijenjali sadržaji, da se crtalo, predlagalo, odustajalo, hvalilo i kudilo, od početka s idejama i realizacijama podložnim neposrednoj koristi, no kako je rasla svijest o metropoli (unatoč nagodbenoj prisili kako nas uče povijesne čitanke), tako su se postupno znanost i umjetnost, promet, građanski kapital i nobilitet upisivali simbolikom arhitekture i parkovnog umijeća u najbolje stranice povijesti izgradnje Donjega grada. I do danas se čuva od 1966. ta zaštićena cjelina, kako saznajemo iz knjige a vidimo in situ, ne baš dosljedno s razumijevanjem i opet sa željom za promjenama.

Prikazan je udio gradskih planera, među njima najvažnijih Ruperta Melkusa i Milana Lenucija, i ljudi iz vladina građevnog ureda. Dok su svi mahom tek mjerničkog doseg, Lenuci je istaknut kao "najvažniji zagrebački urbanist svih vremena", premda je u definiranju Potkove sudjelovao samo u jednom vremenskom razdoblju, no ugled mu je osigurao da ga se proglašavalo i autorom Potkove. To je djelo planera, arhitekata, umjetnika, intelektualaca, političara i gospodarstvenika u pravom značenju engleske sintagme cooperative work of art generacija.

Dva su osobito zanimljiva poglavlja o Novom trgu, pa Trgu Nikole Šubića Zrinskog i Sveučilišnom, kazališnom i naposljetku Trgu Maršala Tita, oba nekoć mjesta tjednih i kraljevskih sajмова, sadržaja i događaja zapisanih u dokumentima, zapamćenjima, teme feljtonista i pjesnika. Za preobrazbu u reprezentativni gradski perivoj i trg zaslužne su patriotske želje i banske volje. Prvome 1868. godišnjica pogibije sigetskog junaka, 1869. posljednja u povijesti svečana banska instalacija i prva i posljednja nagodbena Levina Raucha. Na drugome je veliki prostor dao mjesta

dvjema gospodarskim izložbama 1864. i 1891., pa dosljedno tome gospodarskoj i tehničkoj kulturi u palačama Hrvatskog gospodarskog društva i Obrtne škole s Muzejom. No da nije bilo "omraženog" bana Khuena Hedervaryja i njegova interesa za grad, kojemu naša historiografija duguje, kako upozorava autorica, "objektivnu valorizaciju i demistifikaciju", teško bi se priveo kraju dugotrajni proces izgradnje kuće Hrvatskog narodnog kazališta. Taj je "satrapski" ban imao svoje prste i u odabiru mjesta za Umjetnički paviljon na Tomislavovu trgu.

U političkim, gospodarskim i demografskim strukturalnim promjenama i Beč i Budimpešta kreću šezdesetih godina prema metropolizaciji velikog stila, što paralelno prate i urbanističke promjene. Slijedi ih Zagreb, ali bez potpore carskih dekreta i velikog novčanog supstrata, prema svojim mogućnostima, rekli bismo, tek za nekoliko katova niže. O tome zaključuje autorica: "Dovršenje perivojnog okvira gradskog središta nije najveće među komunalnim poduhvatima tog doba, ali je zacijelo najotmjeniji, od najviše simboličke važnosti. Njime se Zagreb predstavlja kao moderan europski grad i kao hrvatska prijestolnica." Napokon, ako bi se netko još prihvatio Zelene potkove, ostaje mu da se bavi Bekleidung estetikom i kulturom stanovanja u njezinu zidanom okviru.

Dodala bih ipak post scriptum sa skromnim pitanjem priređivačima knjige: zašto je "Zagrebačka zelena potkova" vanjskim svojim licem tako otmjeno siva, zašto se po sjajnoj površini papira sklizu svjetlosiva slova, je li to možda neka postmodernistička manira ili individualni ukus ili pak škrtarenje bojom; i zašto se nisu s kakvim obojenim znakom odijelile pojedine cjeline te zbog toga teško prohodne, a tako korisne knjige?

Summary

Olga Maruševski: The Green Horseshoe of Zagreb by Snješka Knežević

In a rather voluminous book of more than 600 pages, Snješka Knežević has depicted the genesis of seven architectonic park squares of Zagreb, together

SNJEŠKA KNEŽEVIĆ

ZAGREBAČKA
ZELENA
POTKOVA

known as The Green Horseshoe. It frames the Lower City between two historical traffic arteries, the Petrinjska Street and the Savska Road. Considering that they give the most expressive testimony about the culture of the time of the Grunderzeit, which coincides with the time of the Compromise, its documents truly deserve as great a part of the book. The immense quantity of the urbane-architectonic documents, compiled by the author for critical evaluation and revaluation as historical and aesthetic documents of historicism and Secession, in the flow of the time and modern functionalism.

Using the method of the decomposition of the wholw, the author has in certain passages shown that this was not made by design, that plans were adjusted following up on more recent requests, their contents changed, blueprints redrawn, suggestions given and abandoned, praised and objected to. From the beginning, ideas were subjected to immediate use, but as the awareness of the metropolis developed, art and science, traffic, the middle-class capital and distinction, wrote steadily the best pages in the history of the construction of the Lower City, by means of the skill of park design and the architectural symbolics.